

pa bi seveda morala biti pojasnjena in logično razvita v zgodbi sami. Tako Novakova mama kakor njen sobesednik sta v svojih spominskih razgovorih nekoliko preveč gostobesedna. Zaradi nepazljivosti, ki je logična posledica te gostobesednosti, vstopajo skozi zadnja vrata romana v zgodbo osebe in dogodki iz časov pred vojno in med njo, ki pa imajo komajda kakšno zvezo z usodo treh ubitih bratov. Novakova mama je sploh malce preveč podobna tistim ženicam, ki jih poznamo iz raznih predvolilnih reportaž, ki pa za svet literature, se pravi za svet značaje v pomembnih življenjskih usod, niso preveč zanimive. Klepetavost Novakove matere, ki jo prizna žena sama in z njo vred tudi pisatelj, opozarja na zrahljano disciplino avtorjevega pripovedovanja. Zaradi pomanjkljive umetniške mere je v romanu tudi nekaj močno spodrsljivih mest. Tako se ob nekem srečanju Novakova mama in pisatelj na dolgo in široko razgovorita o Cervantesu in njegovem Don Kihotu. In ob tej priložnosti se avtor Pomladi vnukov v docela nesrečni zvezi primerja z velikim Špancem. Močno upam, da ta primerjava ni več kot lapsus calami, ki ga pisatelj v svoji zavzetosti ni opazil, čeprav je roman pisal štiri leta.

Habjanovo izražanje je nenazorno in suho, včasih že kar časnikarsko. Tudi tu moram ponoviti očitke o okusu, ki sem ga že nekajkrat napisal. V romanu namreč mnogo beremo o ženskih prsih, »bedresih« itd. Tudi veliki pisatelji so pogosto opisovali zunanjo podobo svojih junakinj. Omenim naj v tej zvezi samo tri imena: Stendhal, Tolstoj, Proust. Toda zaman boste v delih teh treh pisateljev iskali opisov zunanosti zaradi zunanosti ali pa zaradi efektov, ki godijo bralcu do osemnajstih let. Če je resnični umetnik opisal žensko zunanost, jo je opisal zato, da bi tako dopolnil glavno, a to je bila podoba celotne biti neke junakinje. Frivolno opisovanje zunanosti, ki je samo sebi namen, pa seveda ne sodi v resno in umetniško prizadevanje. Zato nekaj črt, kar se tega tiče, v Pomladi vnukov ne bi bilo odveč.

Vlado Habjan je želel v svojem romanu upodobiti usodo neke družine v vojnem času. Vendar se je njegovo pero najbolj razmahnilo v opisih partizanstva Julijske krajine, ki je pisatelju dovolj znano. V romanu se je nekajkrat dvignil nad povprečnost in poizkušal kritično — čeprav bolj z meditativno moralne kakor pa z umetniško fabulativne plati — orisati različne človeške karakterje, kakršne sta rodila burja in zmeda vojnih časov. Te kritične prebliske mu je treba šteti v dobro, saj opozarjajo na njegov pisateljski pogum, a tudi na talent in fabulativni dar. Nedvomno pomeni njegov roman Pomlad vnukov napredek v primeri s prozo, ki jo je doslej objavljala. Toda čisti in neponarejeni odnos do umetnosti, za katerega se moramo po svoji vesti in po svojih močeh vnemati povsod in vedno, ni mogel narekovati pohvalne sodbe o njegovem romanu-prvencu.

Bojan Štih

PESMI O MORJU

Lani je Primorska založba Lipa izdala antologijo *Pesmi o morju*, ki jo je pripravil Stane Suhadolnik. Lepo in za koprsko založbo primerno dejanje, posebno še, ker je šla knjižica v svet prijetno opravljena. Urednik jo je pospremil z uvodno besedo, ki je simpatično kratka in kjer je z nekaj možatimi črtami povedano vse poglobitno — o pomenu in namenu takega pregleda, o obsegu, ki ga zavzema misel na morje v naši poeziji, kakor tudi o različnih

stopnjah gledanja na življenje, ki se razodeva ob ti motiviki. Njegovim besedam bi človek dodal še to in ono pripombo, še nekaj več pa se jih zbudi ob prebiranju sprejetih pesmi.

Kakor drugi podobni pregledi — v mislih imam dve antologiji religiozne in eno ljubezenske poezije — je tudi ta neke vrste obračun, kako smo se izkazali v tem mikavnem predelu našega spoznavanja sveta, doživljanja in skušnje, hkrati pa je tu prilika, da ob pesmih s tako motiviko presodimo moč in posebnost pesnikov, ki pridejo tukaj v poštev. Urednik antologije je dobro čutil, da je že čas, da poudarimo tudi s tako manifestacijo svoje bivanje na tem delu sveta, kamor sodi tudi naš kos morja, ob katerem smo že stoletja in stoletja. Saj je to morje živelo ves čas v naši zavesti — o tem so zanimiva priča stare ljudske pesmi z motivom morja, ki je razširjen povsod, torej vse-slovenski. Vendar kakor da bi si ne upali vzeti tega, kar je naše, kakor da bi ne znali zadosti potrditi, da smo rasli tudi ob morju in z mislijo nanj. Zato je bilo zelo prav, da nam taka zbirka pesmi to zavest poživi in utrdi in nam ob nji poženejo korenine še globlje v svet, kamor smo postavljeni.

Pričujočnost morja in moč doživetja, ki se budi ob njegovi podobi, sta pglavitni merili, po katerih se lahko pesem uvrsti v tako zbirko. Prešeren morja, vsaj kolikor vemo, ni videl, in vendar kakšna presunljiva živost je v njegovih prispeodobah in celo v samih kratkih metaforah, v katerih je primerjal svoje duševno stanje z morskim elementom. Po pravici bi sodil v antologijo tudi sonet 'Tak, kakor hrepeni oko čolnarja', ki ga omenja urednik v opombi ob uvodu, gotovo prej kakor cela vrsta sprejetih besedil. Že s tem je povedano, da ne gre za bolj ali manj zvesto in živo ujeto marino, ki bo še posebno blizu človeku od morja. Tak je recimo, kar je naravno. Gruden, ki sta mu bila breg in življenje na morju že od mladega domača, tako nazorna bližina tega sveta, sicer skoraj bolj kopnega, to je križanskega Brega, seva tudi iz verzov Slavka Rebca. Vendar ali ni to morje prav tako, pravzaprav še bolj pretresljivo pričujoče v Kosovelu, in sicer morda celo tam najbolj, ko se zdi, da je kakor mimogrede omenjeno — na priliko v pesmi 'Nocoj smo poslušali. Zakaj ob tisti misli na morje, ki vstane v ljudeh, ko poslušajo ponoči burjo, ob misli na »strašne in mrzle in grozne morske valove« imaš živo občutje, kako blizu je njegovim Kraševcem ta silni element, pa tudi, kako privlačen je — saj pravi pesnik takoj za tem: »kako lepo bi bilo splavati kar z burjo preko obali.« V tanko zajeti podobi zgodnje pomladi, kakršno srečamo pri Stanku Vuku, je en sam namig na morje:

Na hribu ukrivljen bor
sili v jasnino in gleda
morje zeleno podnevi
in zvezde srebrne ponoči.

Ta namig pa priključ pred oči naše morje v tako jasni, prav geografski in zraven tako nezamenljivo doživljeni predstavi, da se morajo pred njo umakniti medli verzi kakšnega Pagliaruzzija, Meška, Samca, Remca, Široka ali Menarta — v njem zadenemo res na občutek nove, današnje relativnosti, ali napisano je to vendarle preveč po starem, po Jenku, recimo, pa ne po najboljšem, skratka preveč preprosto. In spričo take žive bližine je tudi to, kar je vzeto iz Medveda, Moleta, Maričke Žnidaršič, iz Hofmana, tako, da sicer še gre, pa bi shajali tudi brez njih, ki tukaj niso najboljši. In to velja celo za

Golio in še za nekatere druge, na primer za Lovrenčiča ali za Ludvika, ki je nekam starinski, pa za Bora, kjer se bo zraven tega Primorec takoj spotaknil ob tisti njegov »kevder«. Ni rečeno, da bi se celo pri pesnikih, ki so prinesli nekaj več svojega gledanja ob teh motivih, dalo sprejeti vse brez ugovora. Jenkovi Morski duhovi so skoraj po naključju zvezani z morjem, Gruden je marsikje presentimentalen, tudi Kosovel ni tukaj vselej najboljši. Povečini so pa vendarle v antologiji zbrane take pesmi, ki dobro kažejo, koliko in kako se je naše duše taknila podoba nemirnega elementa in koliko osebnega in skupnega življenja se je navezalo nanjo.

Pesem, ki je nastala med ljudstvom, veže na morje nekaj prav starih zgodb. Taka je legenda o sv. Miklavžu, kjer zadevamo na ostanke prvotne oblike, ki gledajo iz novejših, že banalnih naplavin. Zanimivo je, kako se je antična romantična zgodba o ljubezni med Hero in Leandrom pri nas s časom prelevila v preprosto vasovavsko pesem, ki je v nji skoraj zbledel nekdanji motiv in kjer spominja komaj »kraljeva kraliča zamorščega« na srednjeveški nastanek. Druge, precej znane, so usedline domačih ali tujih, do nas sporočeni dogodivščin iz Sredozemlja. O morju je tu malo povedano, ali kakor so te besede preproste, so pa zato jasne, nazorne in močne, pa čeprav govorijo samo o sivem, silnem, globokem in širokem morju, o pisanih barkah, jadrih, ribah in ribicah. Tudi galjotova prošnja:

Le vlec, le vlec, veter hladan,
veter hladan, veter močan,

ali njegovo ogovarjanje ribic, ki bojo pile njegovo kri in glodale njegove kosti, kar je tod morda najočitnejši lirizem, ne pozna kakšne sentimentalne mehknosti. Da skoči »mladi Marko« za prstanom v morje, kjer utone, za njim pa se vrže še nevesta, je sicer videti prav romantično — in vendar opravi tudi taka zgodba s čustvom čisto na kratko, preprosto in stvarno. Drugače pa je morje s svojimi daljavami priljubljen motiv, kadar govori ljudski pevec o ločitvi od domačih in od ljube, in v takšni zvezi je zasnovan tudi Prešernov Mornar. Zanimiva je pesem s tem naslovom, ki jo je kot ljudsko zapisal Fr. Meden, pa jo tako romantično sentimentalno predelal, da se očitno razločuje od ljudskega izražanja. In vendar je prav ta sentimentalna predelava zbudila nemajhen odmev — v Lovrenčičevem Sholarju iz Trente in po njem v Kosovelovi Tragediji na oceanu.

Prešernu je, kakor rečeno, morje romantična prispodoba osebnega življenja, skoraj prav taka je podoba še pri Jenku, le da je zvezana s slovensko nacionalno mislijo, z okrepljenim bojem proti tujcem, kar čutimo tudi iz Gregorčiča (Naš čolnič otmimo, ki ga ni v antologiji), medtem ko je drugod porabil svoje srečanje z razbesnjenim morjem za to, da je pokazal na svoje kljubovanje usodi, pri tem pa hkrati, kar je bilo njemu tako domače, moralno vzgajal. Aškere je naše morje skorajda odkril, se ob njem pesniško nekaj poživil, pa čeprav je bilo to malo več ko postaja v njegovem iskanju pesniške snovi. Dejal bi pa, da je s svojimi Jadranskimi biseri sprožil še bolj avtohtono obravnavanje tega sveta. Drugačni toni so zapeli v moderni. Cankarju se doživetje morja ni moglo gladko izliti, je pa tu občutje sorodnosti in tolažbe, ki jo daje objem neskončnih vodá, podobno kot je kasneje pri Gradniku želja po zlitju z vesoljnim elementom, ki mu je nekje blizu, pa vendarle ne tako kakor zemlja, in je zato v svojih verzih nekam premiren. Ketteju — tukaj bi

moralo biti vsaj nekaj iz skupine Na molu San Carlo — se je ob Adriji spro-
stila duša, ki je kipela prav tako mlado in plodno. Župančič pa ob pogledu na
veličastno morsko planjavo zaneseno izpove svobodnjaški individualizem mla-
dega rodu in z njim odpor proti krščanstvu, na mesto katerega stopa vdanost
neki panteistični veliki volji. Tu se razmahne njegova priljubljena misel na
široki svet, ne more pa tudi ne mimo socialne in nacionalne bridkosti, ki se
mu prav tod še posebno živo razgrinja. Prav ta problematika prizadeva pri-
morskega domačina Grudna. Njegova pesem nima malo slabosti, ali v bolj
realističnih in rahlo impresionističnih slikah z morja je veliko veliko več
stvarnosti kakor sicer v te vrste poeziji in seveda dosti več lokalne barve in
celo pri njem drugače redki humor, ki pa ga bo do kraja ujel le človek, ki
je tod doma. Socialna tematika, ki se oglašča v Kosovelu ob misli na bližnji
morski breg in Trst ob njem — izseljevanje s prerевne zemlje in utapljanje
v tujem življu — ni doživeta posebno izvirno. Poleg spredaj imenovanih živih
impresionističnih občutij teh krajev, ki sodijo med najmočnejša v njegovi
poeziji, pa se srečujemo z ekspresionistično predelano podobo sveta, ki se
odmika od stvarne k abstraktni (belo morje v zgodnji Tam so domovi, celotna
zamisel Tragedije na oceanu), kar je še bolj očitno v verzih Antona Vodnika.
Ta predružačeni svet je pač v zvezi z drugačno duhovno problematiko, ki je
pravzaprav nova varianta romantičnega občutka nesoglasja s stvarnostjo,
hrepenenja po očiščenem življenju in bridkega spoznanja, da pesnik tega no-
vega sveta ne bo mogel doseči. Voduškova Ladja sanj priča, kako je naša
poezija znova stopila na realna tla, ki zasijejo v čistem, živem, pa vendar že
simbolnem blesku. Pesnik jih je priznal, pri njih pa ne obstal, zakaj od tod
se požene neustavljivo hrepenenje po nedosežnem — da se vrne v stari svet
brez zmage, ali kljub temu z občutjem, da človek ne more, da se ne bi oglašal
drznim daljnim klicem. Presunljivi zagon teh rezko zgoščenih verzov govori,
kako stara je ta duhovna dediščina in hkrati kako silna, da je taka izpoved
kakor iztrgana iz duše človeka naših dni. In tudi ob Udoviču čutiš, da je realni
svet podobno izhodišče duhu, ki sanja nad njim in ga zapreda v svoje tančice
in ki sanja iz njega v daljave, kamor vabi prostrana morska ravan. Danes bi
lahko pristavili še kakšno ime, denimo Vipotnika, in tako z leti še koga, ki
je tukaj vpričo tako neznan in tako neprijemljive podobe, kakršno kaže
morje, vpričo misli na našo usodo, ki je sklonjena nad njim, po svoje doživljal
sebe in svoj čas.

Lino Legiša

MAKSIM GORKI, SPOMINI NA SODOBNIKE

Med vsemi lepimi in zanimivimi knjigami Maksima Gorkega imajo »Spomi-
ni na sodobnike«¹ prav posebno mesto. Brez dvoma je to ena najlepših in
najbolj zanimivih, tudi najbolj dragocenih knjig, kar jih je Gorki napisal.
Ne smemo pa seveda pričakovati, da bi bila ta knjiga spominov tudi zaokro-
žena, formalno dognana »mojstrovina med mojstrovinami«. Prav nasprotno je
res, ravno zaokrožena ni. V njej je sicer precej odstavkov, kjer neposredno
govori genij pisatelja Maksima Gorkega, povečini pa so to reportaže o skrajno
zanimivih ljudeh, živčih v stvarnosti predrevolucijske Rusije — seveda zelo

¹ Prevedel Josip Vidmar. Izdala Cankarjeva založba. Ljubljana 1955.